

MARJATTA PALANDER

Savolaismurteen muutos: kahden sukupolven seitsenvuotiaiden puhekieli

1. Johdanto

Kielen diakroninen, ajassa etenevä muutos on ollut paitsi historiallisen kielitieteen ja dialektologian myös sosiolingvistiikan keskeisiä tutkimuskohteita. Näennäisaikamenetelmää, jossa verrataan kieliyhteisössä samanaikaisesti vaikuttavien eri ikäryhmien kieltä toisiinsa, on sovellettu jo 1900-luvun alun tutkimuksissa, mutta varsinaisesti se tunnetaan 1960-luvulla alkaneesta variationistisesta sosiolingvistiikasta. Näennäisaikamenetelmän käyttö perustuu ajatukseen, että kunkin ikäryhmän puhekieli pysyy suunnilleen samanlaisena puhujan koko elämän ajan. Jos vanhempien ja nuorten kielessä havaitaan eroja, oletetaan, että niistä voidaan ennustaa muutoksen suunta. Ikäerojen otaksutaan siten heijastavan muutoksen historiallisia vaiheita. (Tagliamonte-D’Arcy 2009, 61.) 1900-luvun loppupuolella alkoi yleistyä käsitys, että näennäisaikamenetelmä ei yksin riitä kielenmuutoksen kuvaukseen: ikäryhmittäisiä eroja vertailtaessa huomiotta jäävät yksilön kielen tilapäiset vaihtelut tai elämän aikana toteutuvat äkilliset tai vähittäiset muutokset. Näennäisaikamenetelmää täydentämään kehitettiin reaalikaikamenetelmä, jossa joko puheyhteisön tai yksilön kieltä tarkastellaan eri ajankohtia edustavista näytteistä. (Labov 1995, 73–77.)

Näennäisaikamenetelmän ennustavuus on pääpiirteissään todettu hyväksi; riittävän suurilla aineistoilla voidaan osoittaa, millaiset kielenpiirteet väistyvät ja millaiset puolestaan yleistyvät, kun sukupolvet vaihtuvat. Reaalikaikatutkimuksilla pystytään kuitenkin tarkentamaan kuvaa kieliyhteisössä meneillään olevasta muutoksesta. Niiden avulla on mahdollista löytää ikäsidonaisia puhekielen ilmiöitä, jotka ovat ominaisia erityisesti nuorille kieliyhteisön jäsenille. Tällaiset vähenevät tai katoavat yksilön iän myötä mutta ovat tyyppisiä jälleen seuraavan ikäluokan nuorilla. (Cedergren 1988; Tagliamonte-D’Arcy 2009, 61–63; Chambers 2013 [2009], 206–207.) Reaalikaikatutkimuksissa on myös havaittu, että yhteisölle ominainen pitkäaikainen muutostendenssi voi vanhemmilla kielenpuhujilla

kääntyä taantuvaksi (Wagner–Sankoff 2011). Useissa tutkimuksissa onkin osoitettu, että yksilön kieli voi muuttua koko eliniän ajan (Nahkola–Saaniolahti 2001, 170–171; Boberg 2004; Kurki 2005, 236–237; Mustanoja 2011, 378–379).

Suomalaisissa puhekielen muuttumista koskevissa tutkimuksissa on ollut enimmäkseen kyse aluemurteiden yleiskielistymisestä mutta osin myös siitä, että vanhan, suppealaisen murrevariantin tilalle on leviämässä laajalevikkisempi aluemurteen edustus. Savolaisalueen itäosien murteen kehitystä on parin viime vuosikymmenen aikana seurattu näennäisaikamenetelmän avulla vertailemalla tyypillisesti kolmen ikäryhmän kieltä toisiinsa (Pajarinen 1995; Hyvärinen 1999). Myös reaaliaika-asetelmaa joko näennäisaikamenetelmän tukena tai sellaisenaan on sovellettu (Palander 2005; Tanskanen 2005; Ikäheimonen 2012). Murteiden muuttumista on tarkasteltu lisäksi kansandialektologisesta näkökulmasta: missä määrin kielenkäyttäjät itse ovat tietoisia aluemurteensa tilasta ja meneillään olevasta muutoksesta (esim. Nupponen 2011; Palander–Kontkanen 2012; Räsänen 2013; Räsänen–Palander 2015).

Näennäisaika- ja reaaliaikatutkimus mahdollistavat erilaisia tutkimusasetelmiä. Ajan vaikutusta esimerkiksi yhden perheen eri ikäpolvien kieleen voidaan periaatteessa tarkastella seuraavilla tavoilla:

- A) peräkkäiset sukupolvet: tallennus eri aikoina eri-ikäisinä (esim. äitiä haastateltu v. 1995 65-vuotiaana, tytärtä v. 2012 50-vuotiaana);
- B) peräkkäiset sukupolvet: tallennus samaan aikaan eri-ikäisinä (äitiä ja tytärtä haastateltu v. 2012);
- C) sama sukupolvi: tallennus toistuvasti eri aikoina (äitiä ja/tai tytärtä haastateltu esimerkiksi kymmenen vuoden välein);
- D) peräkkäiset sukupolvet: tallennus eri aikoina mutta samassa iässä (äitiä ja tytärtä haastateltu 50-vuotiaana).

Varsinaista näennäisaikatutkimusta mainituista vaihtoehdoista edustaa B, ja vaihtoehto A on sen sovellus, johon on turvauduttu, kun muita tapoja ei ole ollut käytettävissä. C-kohdan tutkimus on yksilömurteen reaaliaikaseuruuta, joka mahdollistaa pitkällä aikavälillä D-tyyppisen seuruun. D-tyypin seuruussa on kyse varsinaisesta sukupolvien välisestä vertailusta. Käsillä olevassa tutkimuksessa käytän tätä näkökulmaa ja pyrin selvittämään, missä määrin savolaismurre on säilynyt kahden peräkkäisen sukupolven seitsenvuotiailla.¹

2. Tutkimusaineisto ja -menetelmä

Tutkimukseni on osa pitkäaikaista seuruuta, jossa yhden perheen eri sukupolvien puhekieltä tallennetaan säännöllisin väliajoin. Tuloksia tästä reaaliaikatutkimuksesta on julkaistu kolmen vuosikymmenen ajalta, vuosilta 1969–1999 (Palander 2005). Seuruun

¹ Parhaat kiitokset *Sananjalan* nimettömille arvioijille rakentavista kommentteista, jotka ovat olleet avuksi kirjoitusta viimeistellessäni.

ensisijaisena kohteena on enonkoskelaisyyntyinen Pasi, jonka haastattelupuhetta on tallennettu aluksi kuuden, nyttemmin kolmen vuoden välein. Vertailuaineistona ovat olleet nauhoitteet Pasiin isoäidiltä, jota on haastateltu vuonna 1969, sekä Pasiin äidiltä, isältä, sedältä ja veljeltä, joiden puhekielen tallenteet ovat vuodelta 1999. Tätä seuruuta on jatkettu edelleen, ja tutkimusasetelmaan on tullut useita kiinnostavia muutoksia. Pasi meni naimisiin vuonna 2004 ja muutti Pohjois-Karjalan keskiosiin, missä hänen nykyiseen perheeseensä kuuluvat pohjoiskarjalaistaustainen vaimo, tämän kaksi ensimmäisessä avioliitossa 1990-luvulla syntynyttä poikaa sekä Pasiin ja hänen vaimonsa yhteiset kaksospojat, jotka ovat syntyneet vuonna 2004. Näin seuruuryhmäkin on laajentunut: vuodesta 2005 lähtien haastattelupuhetta on tallennettu myös Pasiin puolisoilta ja tämän pojilta sekä vuonna 2012 kaksospojilta, jotka tuolloin olivat seitsenvuotiaita aivan kuten Pasi ensimmäisellä haastattelukerralla. Seuruun jatkuessa on mahdollista tarkkailla muun ohessa toisiinsa rajautuvien aluemurteiden keskinäistä vaikutusta ja sitä, missä määrin isän ja äidin sekä vanhempien sisarusten puhekieli heijastuu lasten murteeseen.

Tässä artikkelissa tarkasteltavina ovat Pasiin puhekielen näyte vuodelta 1969 ja Pasiin kaksospoikien haastatteluaineistot vuodelta 2012, joista lasketut tulokset on koottu taulukoihin. Tuloksia verrataan Pasiin, hänen puolisonsa ja tämän vanhempien poikien haastatteluihin, jotka ovat vuodelta 2011. Eräiltä osin vertailukohtana ovat myös Pasiin aiemmat näytteet sekä hänen lähtöperheensä haastattelut (Palander 2005). 1990-luvulle asti seuraututkimuksen haastattelupaikkana oli Pasiin lapsuuskoti Enonkoskella, mutta 2000-luvun haastattelut on tehty Pasiin uudella kotipaikalla Pohjois-Karjalassa. Pasiin varhaisimman haastattelun kesto on 45 minuuttia, kaksospoika 1:n (kp 1) 39 minuuttia ja kaksospoika 2:n (kp 2) 32 minuuttia. Kaksosten haastattelut sisältävät vähemmän puhetta kuin Pasiin näyte; tämä johtuu paitsi näytteiden pituudesta myös siitä, että Pasiin vastaukset haastattelijalle olivat pitempiä ja kerronnallisempia. Vuoden 2011 vertailuaineiston haastattelujen kestot ovat seuraavat: Pasi 60 minuuttia, Pasiin puoliso (pso) 39 minuuttia, tämän vanhempi poika (pka 1) 49 minuuttia ja nuorempi poika (pka 2) 46 minuuttia. Aineisto on litteroitu puolikarkeaa hiukan karkeammalla transkriptiolla.

Pasi ja hänen puolisonsa ovat syntyneet maanviljelijäperheisiin. Pasiin oma ammatti on metsäkoneurakointi, ja hänen puolisonsa työskentelee ravitsemusalalla suurtaloukokkina. Perheen vanhemmat pojat olivat v. 2011–2012 ammattikoulussa. Kaksospojat ovat olleet kolmivuotiaasta asti perhepäivähoidossa ja sittemmin esikoulussa. Heitä haastateltiin kesällä 2012, ja seuraavana syksynä he olivat menossa peruskoulun ensimmäiselle luokalle. Tilanne oli siis kutakuinkin sama kuin Pasilla v. 1969. Kaikki perheen lapset ovat asuneet koko ikänsä samassa kunnassa Pohjois-Karjalan maaseudulla, ja heillä on tiiviit yhteydet lähellä asuviin äidin puolen isovanhempiin ja muihin sukulaisiin. Myös Enonkoskella asuviin Pasiin lähisukulaisiin pidetään usein yhteyttä.

Pasiin perheessä vaikuttaa nyt kahteen lähekkäiseen aluemurteeseen pohjautuva puhekieli. Pasiin enonkoskelainen murre edustaa Savonlinnan seudun välimurteita, hänen puolisonsa murre taas Pohjois-Karjalan murteita. Enonkosken murre muistuttaa paljolti Pohjois-Karjalan savolaismurteita, mutta muutamia selviä eroja on olemassa. Huomiota

herättävintä lienee, että kun Pohjois-Karjalan keskiosissa jälkitavujen *eA* ja *OA* -yhtymät edustuvat asuissa *ee* ja *OO* (*korkee, maitoo*), Enonkoskella niiden vastineina ovat vanhaan olleet *ii ~ ee ~ i(j)A* ja *UU ~ OO ~ O(v)A* (*korkii ~ korkee ~ korki(j)a, maituu ~ maitoo ~ maito(v)a*). Eroa on ollut myös *UA*-yhtymässä: Pohjois-Karjalassa se on assimiloitunut *UU*:ksi (*lintuu, lölyyy*), mutta Savonlinnan seudulla assimilaation rinnalla esiintyy säilynyttä vokaaliyhtymää (*lintu(v)a, löly(v)ä*). Lisäksi suppean vokaalin jälkeiset svaavokaalit ovat Pohjois-Karjalan keskiosissa olleet suppeita (*kylymä ilima*), kun taas Enonkoskella puolisupeita (*kylömä ilema*). Aluemurteiden eroista voi mainita vielä erikoisgeminaation vahvuuden: Pohjois-Karjalassa erikoisgeminaatio on vahvaa (*ei meinnaal löyttyy*), kun taas Savonlinnan seudulla heikkoa ja satunnaisempaa (*tiehuaraj jäläkeem muistaakseni sèoraava*).

Esittelen seuraavassa Pasin ja hänen kaksospoikiensa puhekielen äänne- ja muoto-
piirteiden määrällisiä suhteita. Pasin ja hänen lähtöperheensä jäsenten kielestä on aiemmin selvitetty kaikkiaan noin 40 fonologisen tai morfologisen piirteen edustukset sekä lisäksi syntaktisia ja leksikaalisia ilmiöitä (Palander 2005). Tässä keskityn tarkastelemaan vain 24:ää tyypillisintä savolaismurteisuutta. Vokaalipiirteistä (luku 3) mukana ovat *aa:n* ja *ää:n* diftongiutumisen ensi tavussa ja diftongiutumisesta seurannut monoftongiutuminen jälkitavuuissa, *männä*-asuinen *mennä*-verbi, svaavokaalit, jälkitavujen *A*-loppuiset vokaaliyhtymät ja niihin liittyvät 3. persoonan supistumaverbimuodot, labiaalistuminen ja *i:n* loppuheitto. Konsonanttipiirteitä (luku 4) edustavat liudennus, *t:n* heikon asteen vastineet, *ts*-yhtymä vahva- ja heikkoasteisessa asemassa sekä yleis- ja erikoisgeminaatio. Morfologisista murteellisuuksista (luku 5) tarkastellaan persoonapronominien, *kin*-liitepartikkelin, *loi*-monikon ja NUT-partisiipin edustusta. Esiintymien määrät ovat kaksospoikien haastatteluissa lähes kaikissa piirteissä vähäisemmät kuin Pasin kielennäytteessä, ja suhteellisia osuuksia verratessani käytänkin apuna Khiin neliö -testiä (χ^2), jolla voidaan varmentaa erojen tilastollinen merkitsevyys.² Luvussa 6 esittelen kokoavasti, miten maa-seudun lasten murre savolaisalueen itäosissa on muuttunut 43 vuoden aikana. Tuloksia voidaan tarkastella suhteessa niihin ennusteisiin, jotka ovat olleet näkyvissä viime vuosikymmenten suomalaisissa näennäis- ja reaaliaikaseuruissa.

3. Vokaalipiirteitä

Savolaismurteiden huomiota herättävimpiä tuntomerkkejä on ***aa:n* ja *ää:n* diftongiutuminen** ensi tavussa (*suap, tiällä*) ja diftongiutumista seurannut monoftongiutuminen jälkitavuuissa (*ruokoo, leipee*). Ilmiöiden varianttisuhteet ovat taulukossa 1.

² Testistä ks. tarkemmin Key 1997. Ero on tilastollisesti merkitsevä, jos testin p-arvo on pienempi kuin 0,05. Ero on erittäin merkitsevä, jos $p < 0,01$. P-arvot ovat murrepiirteiden edustusta esittelevien taulukoiden alimmalla rivillä; kommentoin kaikkien taulukoiden arvoja luvussa 6.

Taulukko 1. *aa:n* ja *ää:n* diftongiutuminen ensi tavussa ja diftongiutumisesta seurannut monoftongiutuminen jälkitavuuissa (%).

Informantti	Ensi tavussa			Jälkitavuuissa		
	<i>ua, iä</i>	<i>aa, ää</i>	N	<i>oo, ee</i>	<i>aa, ää</i>	N
Pasi (1969)	99	1	75	100	–	83
Kp 1 (2012)	2	98	42	9	91	66
Kp 2 (2012)	4	96	24	18	82	39
χ^2	p < 0,001			p < 0,001		

aa:n ja *ää:n* edustuksessa on kahden sukupolven välillä huomattavan jyrkkä ero: kun 7-vuotiaalla Pasilla murteellisuus vielä oli poikkeuksetonta jälkitavuuissa ja 99-prosenttista ensi tavuuissa, hänen poikiensa puheessa murteellisia variantteja esiintyy enää muutama prosentti verran pääpainollisessa asemassa ja noin 10–20-prosenttisesti kauempana sanassa. Eräissä tapauksissa poikkeuksellinen diftongiutuneisuus johtuu haastattelijan puheenvuorosta, kuten seuraavista esimerkeistä näkyy:

(1)

Pasi: kirkole eij_oon niim pitkä matka kum *Puakkunallaan*; se ol vielä *miähmäniekka niätse* [kala]; mikä se ol tuo, *laaker* ni se o, se murtu pòekki; mie ku en *ossoov* vielä tavallisella pyörälä *ajjoo*; nim mitäs sitä *ennee* sitter risukoipkaa

Kp 1: [suapiko joka kerta ku sinnem männöö ni suapiko (kalaa)?] *suap*. jos *ossaa*; ja porkkanaraaste. se o *hyvvee*; niillä [kalasaksilla] *saa* enempi kerralla. katkottuu *heinnee*

Kp 2: kerran ne [käärmeet] liikkuu *vuam* pimmeessä; aion *kalasťtoo*; mie on *kaatunuj* jo monesti [luistellessa]. ainakkiiv viis *kerttaa*.

Pasin kielessä *aa:n* ja *ää:n* murteelliset variantit ovat säilyneet vahvana aikuisiäksäkin: 37-vuotiaana niiden osuus oli ensi tavussa 89- ja jälkitavuuissa 92-prosenttista ja 49-vuotiaana 83- ja 98-prosenttista. Sen sijaan Pasiin puolison puhekieli on yleiskielisempää. Hänellä vuoden 2011 haastatteluaineistossa ensi tavun diftongiutuneisuusprosentti on vain 13 ja jälkitavujen monoftongiutuneisuus 37-prosenttista. Perheen vanhemmilla pojilla murteellisuus on vieläkin harvinaisempaa: ensi tavussa sitä on enää satunnaisesti (pka 1:llä 5 %, pka 2:lla 3 %), eikä ero jälkitavuihin ole suuri (pka 1:llä monoftongiutuneisuutta 5 % ja pka 2:lla 11 %). Äidin ja vanhempien veljien malli onkin selvästi vaikuttanut kaksosten kieleen. Useissa aiemmissä tutkimuksissa on viitteitä siitä, että diftongiutuminen ja monoftongiutuminen ovat saaneet stigmaattisen luonteen ja ovat nopeasti väistymässä lapsilta ja nuorilta. Ensi tavussa muutos on edennyt hieman nopeammin kuin jälkitavuuissa. (Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 89–92; Ikäheimonen 2012, 27–31.) Kilpailussa yleiskielistymistä vastaan diftongiutuneisuus on yksi heikoimmista itämurteiden piirteistä (Palander 2008, 329, 346–347; Räsänen–Palander 2015, 13–14, 17), ja kielenkäyttäjät itse ovat piirteestä hyvin tietoisia (Mielikäinen–Palander 2014, 169–171).

Männä-asuinen mennä-verbi on diftongiutumiseen rinnastuva tiedostettu itämurteisuus (Palander 2008, 331, 346; Räsänen–Palander 2015, 13, 15, 18–19), jonka on todettu väistyvän niin Pohjois-Savon kuin Pohjois-Karjalankin murteissa (Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 93–94). Taulukossa 2 ovat tulokset *mennä*-verbin edustuksesta ja svaavokaalien esiintymisestä. Pasilla *männä*-asu oli lapsena poikkeukseton, eikä edustus ole myöhemminkään juuri muuttunut. Pasiin pojilla sen sijaan ä:llisiä muotoja on vain noin kolmasosa: 30 % ja 33 %. Tosin esiintymiä poikien näytteissä on niukasti.

Taulukko 2. *Männä*-verbi ja svaavokaalit (%).

Informantti	<i>männä</i>	<i>mennä</i>	N	+svaa	–svaa	N
Pasi (1969)	100	–	20	96	4	46
Kp 1 (2012)	30	70	10	–	100	29
Kp 2 (2012)	33	67	3	–	100	24
χ^2	p < 0,001			p < 0,001		

Mennä-verbistä Pasiin pojat käyttävät lyhentynyttä *mee*-asua kieltomuodoissa (*ei mee^x*). Lyhentynyt muoto olisi mahdollinen myös vanhassa murteessa (esim. Pasiin isä: *männöökkö siinä nyt kilo liikoo* [lannoitetta] *tuolel lohkoklev vai ei mää^t tuota*), mutta Pasiin kolmenkymmenen vuoden aikajakson näytteistä tällaiset esiintymät puuttuvat, eikä niitä esiinny vuoden 2011 aineistossakaan.

(2)

Pasi: toiner reñgas ol *männy*, kuluna tuo; mie ku sitte *mäni* ja ota señ kätteej ja laskin

Kp 1: sieltä kum *männää* ’Eñonkoskellen ni; [määtkö sie niij ku syksyllä koulluun?] *mänen*; ei *mee*k korvii ’eikä nennää [vettä]; ku iskä sai Jussin kiinim myö *mennää*v vetö uistelluun

Kp 2: tuosta *mäni* ko- kahe, kahem päijal läpi [kipinä]; pelkkää ne mutta n_ei *mee*k koiral luo [jänikset]. ne *mennee* tuonev vua. metikköön.

Männä-asuista *mennä*-verbiä ei Pasiin puolison kielennäytteessä esiinny lainkaan, ja vanhemmilla pojilla sen osuus on noin 10 %.

Savolainen **svaavokaali** on ollut viime vuosikymmenten tutkimusten valossa vähene-mään päin. Piirteessä näkyvät ikä- ja sukupuoliryhmien väliset erot siten, että varsinkin nuoret ja naiset ovat luopumassa svaasta. (Pinola 1997, 60–63; Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 75–76.) Pasilla svaan osuus oli lapsena 96 %, ja piirre on ollut yli 90-prosenttista koko tarkastelujakson ajan. Vuoden 2011 haastattelussa svaallisena edustuu 98 % muodoista. Suppean vokaalin jäljessä Savonlinnan seudun murteille tyypillinen puolisuuspea sva (*silemä, kylömä*) on Pasiin kielessä edelleen valtaedustus, kuten se on ollut lähes kaikissa hänen aiemmissa näytteissäänkin.

Seuraavan sukupolven seitsenvuotiailla svaata ei sen perinnäisissä esiintymisase-missa ole lainkaan (taulukko 2). Kuitenkin kaksospoika 1:llä ylilyhyttä svaata on kahdessa

It-yhtymässä, joka ei kuulu vanhastaan svaakonteksteihin. Mahdollisesti kyseessä on tilapäinen ääntämys.

(3)³

Pasi: yks veneh *helepostik* kyllä pyöriikkii; Samikii 'iha hyppäs *ilemassa*_{EK}; ja *pilekku*_{EK} piähän; *Sylvi* se vua sielä nyt, köllöttää

Kp 1: ossaav *vol^otin* ['voltin' trampoliinilla] jo; mie mäni heti *pore^oal^ottaašsee*; mie kävi heittämissä *talviturkim* pois; *paistokelpone* 'ahve

Kp 2: ihan normaalistip pellaamisella ja, kattomalla *telkkuu* ['televiisiot']; *siel_õn kolmepiikkejä* [= kalalaji], ihan sikana.

Perheen muilla jäsenillä svaata on vaihtelevasti: Pasiin puolisolla 92 % ja perheen vanhemmilla pojilla 65 % ja 5 %. Tutkimusperheessä svaan esiintymiseen näyttäisi siis eniten olevan vaikutusta puhujan iällä.

Jälkitavujen eA, OA, iA ja UA -yhtymissä on Enonkosken murteessa ollut enemmän vaihtelua kuin Pohjois-Karjalan keskiosien murteissa. eA- ja OA-yhtymissä on ollut kolme murteellista varianttia (*korkee* ~ *korkii* ~ *korki(j)a*, *maitoo* ~ *maituu* ~ *maito(v)a*), iA- ja UA-yhtymissä kaksi (*poikii* ~ *poiki(j)a*, *lauluu* ~ *laulu(v)a*). Pohjois-Karjalan murteissa vain iA-yhtymässä on vanhastaan ollut vaihtelua assimiloituneen ja säilyneen yhtymän välillä. (Kettunen 1940a, 191–197; Forsberg 1988, 18; Palander 1996, 36–42, 44–46, 52, 63–72, 84–88, 103–110.) Pasiin lapsuudenaikaisessa kielessä eA- ja OA-yhtymissä näkyvät vielä selvästi Savonlinnan seudun murteille tyypilliset variantit *ii* ja *UU*. Myöhemmin yleissavolaiset ja nykypuhekieliset *ee* ja *OO* ovat vallanneet alaa. OA-yhtymän *UU*-vastine on väistynyt, mutta eA-yhtymän *ii*-varianttia on vielä vuoden 2011 näytteessä noin viidennes tapauksista. Aivan odotuksenmukaista on, että Pohjois-Karjalassa syntyneillä Pasiin pojilla yhtymien edustus on sikäläinen (*ee*, *OO*, *ii* ~ *i(j)A* ja *UU*). (Taulukko 3.)

Taulukko 3. Jälkitavujen A-loppuiset vokaaliyhtymät (%).⁴

	eA (<i>korke a</i>)			OA (<i>maito a</i>)			iA (<i>poiki a</i>)			UA (<i>lintu a</i>)		
	<i>ee</i>	<i>ii</i>	N	<i>OO</i>	<i>UU</i>	N	<i>ii</i>	<i>i(j)A</i>	N	<i>UU</i>	<i>U(v)A</i>	N
Pasi (1969)	44	56	16	67	33	12	42	58	53	100	–	6
Kp 1 (2012)	100	–	10	100	–	10	51	49	35	100	–	6
Kp 2 (2012)	100	–	11	100	–	3	85	15	20	100	–	2
χ^2	p < 0,001						p < 0,001					

Kaksospoikien kielessä huomiota kiinnittää se, että iA-yhtymissä assimilaatio on yleisempää kuin assimiloitumattomuus; kp 1:llä ero tosin on niukka. Aiemmin on todettu, että

³ Enonkosken murteen mukaiset svaesiintymät on osoitettu alaindeksillä EK.

⁴ Erojen merkittävyyttä OA- ja UA-yhtymissä ei voi määrittää, koska esiintymiä on yhteensä liian vähän (tässä tapauksessa alle 30). Kaava edellyttää, että taulukon jokaisessa solussa (informantti/variantti) esiintymiä on keskimäärin vähintään 5.

savolaisalueen itäosissa vokaaliyhtymä pyrkii säilymään monikon partitiiveissa (*poiki(a)*, *semmosi(a)*), kun taas muissa muodoissa (yks. partitiivi, *i*-vartaloisten verbien A-infinitiivi) assimilaatiota on enemmän (Räsänen–Palander 2015, 23–24 ja siinä mainitut läheteet). Kaksospojilla *ii*-varianttia on myös monikon partitiivissa, kp 1:llä runsas kolmasosa, kp 2:lla peräti kaksi kolmasosaa tapauksista. On kuitenkin hyvin mahdollista, että iän myötä assimilaatio keskittyy yks. partitiiviin ja A-infinitiiviin. *iA*-yhtymän assimilaatio (*kassii*, *poikii*) on länsimurteissa todettu leviämiskykyiseksi piirteeksi (hämäläismurteista ks. Salmi 2013, 32–36). Muiden A-loppuisten vokaaliyhtymien assimiloituneisuus (*korkee*, *maitoo*, *lintuu*) ja *ii*:n prestiisi länsimurteissakin oletettavasti tukevat assimilaatiovarianttien säilymistä itäisissä savolaismurteissa.

(4)⁵

Pasi: aika monta *rekkiikii*_{EK}; ol *hirveej* jännät kahottavat [televisiossa]; mitä mie meinasi *sannuu*_{EK}; niist ei suanuk *keittuu*_{EK} kylläkkää; *palloo* näin ikkää – – tuosta vetäs; *semmosiikiir* *reki ä*; *juoksuu* mie oo enite harrastana

Kp 1: ei muistanuk *katkoos* siitä, kannoj juuresta; *valkee* silleen kokonnaam muutem paitsi niitä, *täpli ä*; miula nyki ilman *syöttii* pohja onnela; ei ollav vielä viritetty supil *loukkuu*

Kp 2: mie *ruppeen* tekemmää semmosta; *sammakkoo* koirraa ja kissaa; mut ainakii *supi a* on. ja *jäniksii* tuola pellolla; potkas tuohom *minnuu*.

Monikon partitiiveissa huomiota ansaitsee, että ainakin kp 2 on omaksunut myös *piikkejä*, *pelejä* -tyyppisiä yleiskielisiä partitiiveja aluemurteen mukaisten *piikki(j)ä* ~ *piikkilöitä*, *pele(j)ä* ~ *pelilöitä* -muotojen sijaan:

(5)

Kp 2: siel on [Saarenmaalla] kolmepiikkejä, ihan sikana; siell on kaikellaisii *pelejä*; semmošsii, (kalave-) *syöttejä*.

pelejä-tyypin partitiiveja on satunnaisesti myös perheen vanhempien poikien kielessä:

(6)

Pka 1: mitä ne oli justtii ensimmäisiä *Samsunneja* oli sillo [matkapuhelimet]

Pka 2: hyvä tuuri jos säilyy ni et saap *puhkkeja* yhttää.

Supistumaverbeissä aktiivin indikatiivin yksikön 3. persoonan preesensmuodot ovat Pohjois-Karjalan murteissa vanhastaan säilyttäneet tavunrajan vokaaliyhtymässä (*osovaa*, *kerkijää*, *tykkevvää*), kun taas sydänsavolaisissa murteissa tyyppillisempiä ovat lyhyet assimilaatiomuodot (*ossoo*, *kerkii*, *tykkee*; Kettunen 1940a, 180, 193, 196; Turunen 1959, 270, 274, 278). Savonlinnan seutu on ollut vaihtelualuetta, jossa edustukseen on vaikuttanut verbivartalo (Palander 1996, 111–122). Sydänsavolaismurteiden ja itäisten savolaismurteiden ero supistumaverbeissä on ollut jo 1900-luvun alussa murteenpuhujien itsensäkin tiedostama (Ojansuu 1908, 11).

5 Enonkosken murteen mukaiset esiintymät on osoitettu alaindeksillä EK.

Pasin varhaisimmasta näytteestä supistumaverbien 3. persoonan muodot puuttuvat, mutta myöhempien vuosien otoksissa lyhyet assimilaatiomuodot ovat yleisimpiä *ada, *äädä* -verbeissä ja eniten vaihtelua on *eda, *edä* -verbeissä (*ruppee* ~ *rupi(j)aa*). Kaksospoikien kielessä näyttäisi olevan pelkästään lyhyitä muotoja:

(7)

Kp 1: se *kirroo* iha älyttömästi; mie en tykkääm madoista, paitsi kalat *tykkää* yäk

Kp 2: mie vedin täysii siihen niⁿ *katkkee* [puu]; [metsäkone] *sahhaa* kokonnaam puun.

Muidenkin pohjoiskarjalaissyntyisten perheenjäsenten kielessä lyhyet assimilaatiomuodot näyttävät syrjäyttävän vokaaliyhtymämuodot. Vuoden 2011 aineiston perusteella kolmitavuiset muodot, kuten *puluppuvva* (pka 1), ovat jo aivan poikkeuksellisia:

(8)

Pka 1: oi mite ov veri *puluppuvva* tuolta; pöika *sëõrraa* isäsäj jalajjälkiä; tuosta [ruhjeesta] nyt varmastis *selevii* ihav vaan tikeilä

Pka 2: pikku ukot just'sa 'innoissaa *ruppee* käivammaam; tää *hyppää* perässä

Pso: seittemältä *aukkee* tuo mejjän kauppa; lapset *tykkää* käyväs sen jukurtij ja leippää ja muuta syömässä.

e:n labiaalistuminen o:ksi tai ö:ksi 3. persoonan preesensmuodoissa tunnetaan laajalti itämurteissa (*tulloo* 'tulee', *syöttelööt* 'syöttelevät') ja eteläpohjalaismurteissa. Piirre on leimallinen savolaisuus, jonka on todettu kuuluvan kartettaviin ja siten väistyviin murteellisuuksiin (Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 73–74; Palander 2008; Ikäheimonen 2012, 32–36; Räsänen 2013, 46–48, 55, 85–86). Pasilla labiaalistuneisuus on ollut poikkeuksetonta lapsena ja myöhemmässä iässäkin yleensä vähintään 90-prosenttista. Pasin kaksospojat taas ovat labiaalistumattomien muotojen käyttäjiä: kp 1 92-prosenttisesti ja kp 2 täysin, sikäli kuin harvoin esiintyvistä muodoista voi päätelmiä tehdä. (Taulukko 4.)

Taulukko 4. e:n labiaalistuminen verbien preesensmuodoissa (%).

Informantti	oo, öö	ee	N
Pasi (1969)	100	–	18
Kp 1 (2012)	8	92	13
Kp 2 (2012)	–	100	2
χ^2	p < 0,001		

(9)

Pasi: tuolta Saramäistä pääl *lähtöö*, Rami [kouluun]; Jukka vuam *piilottelloo* niitä valokuvia

Kp 1: siinä järvellä mikä *tullee* siinä; sepä [koira] on sillee hyvin ovela se *päässee* tarhasta pöis; se [näyttelykoira] *näyttellee*. s- nyten *näyttellöö*

Kp 2: äiti *pannee* aina [madon koukkuun]; ne *mennee* tuonev vua. metikköön [jänikset].

Nykyisissä savolaismurteissa labiaalitoneet muodot joko kuuluvat tai eivät kuulu yksilömurteisiin; kahdenlaisten muotojen vaihtelu on idiolekteissa vähäistä (Palander 1987a, 37; Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 73; Ikäheimonen 2012, 33–34). Tämä näkyy myös Pasiin perheessä. Vuoden 2011 haastatteluissa Pasi käyttää pelkästään ja hänen puolisonsa 79-prosenttisesti labiaalitoneita muotoja, mutta vanhimmalla pojalla piirrettä on vain 11 % ja toiseksi vanhimmalta pojalta se puuttuu kokonaan.

Vokaalipiirteistä vertailtavana on vielä **loppu-i:n heittyminen**, joka on ollut tyypillistä sekä Savonlinnan seudun että Pohjois-Karjalan keskiosien murteille. Vanhoissa murteissa *i:n* loppuheitto on yhdistynyt *i:tä* edeltävän dentaalikonsonantin regressiivinen liudennus (*tul'*, *veš*, *mään*). (Kettunen 1940a, 175–178.) Savonlinnan seudulla *i:n* loppuheitto on ollut säännöllisintä translatiivissa, *s:n* jäljessä imperfekti- ja konditionaalimuodoissa sekä lukusanoissa *yksi*, *kaksi*, *viisi* ja *kuusi* (Palander 1996, 323–324). Näissä asemassa *i:n* loppuheitto on yleistä nykyisissä aluemurteissakin, mutta muotoryhmien välillä on eroja: supistumaverbien yks. 3. persoonan imperfektissä (*osas*, *putos*) loppuheittoa on laajemmalla alueella kuin translatiivissa (Mielikäinen 1991, 44–47; Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 97).

Pasiin idiolektissa loppuheittoiset muodot ovat koko ajan olleet valtaedustuksena, joskin niiden osuus on vähentynyt lapsuusajan 78 prosentista aikuisiällä siten, että vuoden 2011 näytteessä loppuheittoa on enää puolessa tapauksista. Vaikka liudennus on iän mitaan lähes kokonaan väistynyt, se ei ole suoraan merkinnyt siirtymistä *-i:*llisiin muotoihin vaan muotoihin, jotka päättyvät liudentumattomaan konsonanttiin (*tul'*, *kävel*). Pasiin pojilla loppuheittoiset muodot ovat jo vähemmistönä: kummallakin niitä on noin 40 % tapauksista. (Taulukko 5.)

Taulukko 5. *-i:n* loppuheitto (%).

Informantti	<i>-i > Ø</i>	<i>-i ≡</i>	N
Pasi (1969)	78	22	234
Kp 1 (2012)	41	59	105
Kp 2 (2012)	41	59	39
χ^2	p < 0,001		

i:n loppuheitto on seitsenvuotiaan Pasiin kielessä ollut esiintymisasemiltaan monipuolisempaa kuin hänen poikiensa kielessä. Pasiin idiolektissa *-i* on voinut kadota paitsi *s:n*, myös *l:n*, *n:n*, *k:n* ja *p:n* jäljessä, mutta kaksospojilla loppuheitto keskittyy *s:n* jälkeisiin tapauksiin:

(10)

Pasi: kerittiin *tok sev verra*; vieraat *käöp* aina töitä pyytämässä meiltä; yhen kerran *tul'* tätä pitkä *hàoki*

Kp 1: *Saoli polkas* päälle; kun on siinä *tarppeeks* paljon suolaa; pentuna jäi *Tanel'*, se Mirri, jäi auto' 'allep pentuna; *käypi* turnnauksissa; tuo, *Taneli*, on katteissa

Kp 2: *yks lemppar* ohjelma; sitten kun *àiti huomias* sen; Petri *oli* paikoillaan ja heitti niin tuosta *puri* [iilimato].

Vaikka Pasin idiolektissa loppuheitto on iän myötä vähentynyt, sen distribuutio on edelleen laajempi kuin seuraavalla sukupolvella. Vuoden 2011 näyte sisältää mm. sellaisia muotoja kuin *ol*, *sokertäuti*, *par* 'pari', *pien*, *män*, *viimmarja* 'viinimarja' ja *suapko*. Pasin puolisolla *i:n* loppuheittoa esiintyy hieman vähemmän, 44 %:ssa tapauksia, ja perheen vanhemmilla pojilla vieläkin niukemmin, 30- ja 25-prosenttisesti. Heillä kaikilla loppuheittotapaukset koskevat muutamaa *l:n* jälkeistä tapausta (*puol*, *ol*) lukuun ottamatta pelkästään *s:n* jälkeistä asemaa.

4. Konsonanttipiirteitä

i:n loppuheiton yhteydessä viitattiin jo dentaalikonsonanttien **liudennukseen**. Pasin vanhempien ikäluokassakaan liudennus ei enää ole ollut säännöllistä: parhaiten se on säilynyt konsonantissa *l*, 30–40-prosenttisesti. Pasin isoäidin ikäpolvella liudennus vielä oli yli 90-prosenttista. (Palander 2005, 83.) Seitsenvuotiaalla Pasilla *l:n* liudennus on ollut 13-prosenttista, ja aikuisiässä se on koskenut enää muutamaa prosenttia tapauksista. Vuoden 2011 aineistossa on vain yksi liudennustapaus (*ol*). Tästä kehityksestä on jo helposti voinut ennustaa seuraavan polven tilanteen: Pasin pojilla liudennusta ei esiinny lainkaan. Liudennus puuttuu myös poikien äidin ja perheen vanhempien poikien kielestä. Liudennuksen väistyminen on todettu useissa tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu savolaisalueen nuorten murretta (esim. Pajarinen 1995, 105, liite 4; Hyvärinen 1999, 72–73).

***t:n* heikon asteen vastineilla** $\emptyset$, *j*, *v* ja *h* on savolaismurteissa edelleen vahva asema, vaikkakin äänneympäristöjen välillä on eroja: murre säilyy *ht*-yhtymässä (*kaheksan*) paremmin kuin pitkän vokaalin (*käyvvään*) ja lyhyen vokaalin (*kavulla*) jäljessä (Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 39–46). Pasilla itäsuomalainen edustus oli ennen kouluikää kaikissa asemassa poikkeukseton. Myös seuraava sukupolvi käyttää yli 80-prosenttisesti aluemurteen mukaisia variantteja, mutta mukana on myös yleiskielen *d:tä* tai satunnaisesti sitä tavoiteltaessa tuotettua puolisoinnillista *D:tä*. (Taulukko 6.)

Taulukko 6. *t:n* heikon asteen vastineet (%).

Informantti	$\emptyset$, <i>j</i> , <i>v</i> , <i>h</i>	<i>d</i> , <i>D</i>	<i>t</i>	N
Pasi (1969)	100	–		84
Kp 1 (2012)	87	12	1	102
Kp 2 (2012)	83	17	–	29
χ^2	p = 0,001			

Kaksosten näytteet eroavat huomattavasti *t*-tapauksen määriltään: kp 1:llä niitä on yli kolme kertaa niin paljon kuin kp 2:lla. Ero johtuu kp 1:n haastattelijalle toistuvasti esittämästä kysymyksestä *tii(j)ät sie mitä*. Kp 1:n kielessä *t:tä* edustaa *ht*-yhtymässä aina kato. Kp 1:llä on *d*:llisiä muotoja pitkän vokaaliaineksen ja lyhyen vokaalin jäljessä, kp 2:lla vain lyhyen vokaalin jäljessä, missä asemassa yleiskielen mukaiset variantit ovat jo

kummallakin enemmistönä. Sana *äiti* on vaihteluton, kuten laajalti suomen murteissa (ks. Mielikäinen 1981, 100–101 ja siinä mainitut lähteet).

(11)

Pasi: venek kum panna, *puihem* piäle; siin *ol* *läyvat* tälleem piässä takana ja *eissä*; myö *lähetää kahela* paekala *käyvääv* va

Kp 1: mie paaṅ *käit* siihem maahan; Kirkkolahella, sieltä kum männää
'Enoṅkoskellen ni; mie annan ne [rahat] *äitille*; en *tiedä*; ossaam myös
pannam *mado* [koukkuun]

Kp 2: mie *hihän* tuol- tästä Salokylän koulullej ja; kissa täitaa *uijat* tälle; mie
pidä 'aina siitä [kirveen] varresta; en *todellakkaan*.

Koko perheen puhekielessä *t:n* heikko aste on säilynyt lähes kauttaaltaan itämurteisena: vuoden 2011 haastatteluissa Pasiin murteellisuusprosentti on 96, hänen puolisonsa 86 ja vanhemmilla pojilla 96 ja 90. Poikkeuksellisia muotoja on yleiskielen sanoissa, kuten *todennäköisesti*, *edelleen*, *edetä*, *hyödyntää* (Pasi), *sadetin*, *todeta*, *edellinen* (pso), *taide*, *todistus* ja *äidinkieli* (pka 2). Uuden sanaston myötä *d*-tapauksia väistämättä murteeseen tulee, mutta ainakaan lähitulevaisuudessa ne eivät uhkaa itäsuomalaista enemmistöedustusta.

ts-yhtymän savolaisissa vastineissa on viime vuosikymmeninä havaittu paitsi vähäistä yleiskielistymistä myös länsimurteisen *tt:n* leviämistä vahva-asteisen *ht:n* tilalle. Heikossa asteessa *t* on pitänyt hyvin pintansa. (Mielikäinen 1991, 10–13; Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 31–35.) Pasi on lapsena käyttänyt pelkästään savolaisvariantteja *ht* : *h* ~ *t* (*mehtä* : *mehän* ~ *metän*). Vuoden 2011 haastattelussa vahva-asteinen *ht* on 89-prosenttista eli vanha itämurteinen kanta on säilynyt vankkana. Sen sijaan heikossa asteessa on näkyvissä muutosta pohjoiskarjalaiseen suuntaan: *t:tä* on jo 46 %. Pasiin pojilla tilanne on muuttumassa vieläkin radikaalimmin (taulukko 7). Laskelmiin ei sisälly yleiskielestä peräisin olevaa verbiä *hitsata*, joka johdoksineen on vaihteluton.

Taulukko 7. *ts*-yhtymän vastineet (%).⁶

Informantti	Vahva aste				Heikko aste			
	<i>ht</i>	<i>tt</i>	<i>ts</i>	N	<i>h</i>	<i>t</i>	<i>ts</i>	N
Pasi (1969)	100	–	–	5	90	10	–	10
Kp 1 (2012)	–	45	55	11	–	75	25	8
Kp 2 (2012)	8	58	33	12	12	88	–	8

Kaksospoikien puhekielessä vahva-asteinen *ht* näyttäisi olevan jo marginaalinen: siitä on yksi esiintymä kp 2:lla (*mehtään*). Läntinen *tt* on mahdollinen paitsi numeraalissa *seitsemän* myös lekseemeissä *itse*, *metsä*, *etsiä* ja *katsoa*. Yleiskielinen *ts* on yksinomainen

⁶ Erojen merkittävyyttä ei voi määrittää, koska sekä vahvan että heikon asteen esiintymiä on liian vähän (kumpiakkin alle 45).

sanoissa *katsomo* ja *paitsi*. Heikkoasteisessa asemassa *h* esiintyy vain kerran kp 2:lla (*ohassa* 'otsassa'); yleisin variantti on *t*, joka kuitenkin voi vaihdella yleiskielisen *ts:n* kanssa (*etsinnöistä, metsästä*; kp 1):

(12)

Pasi: puuta piti *ehtiik* kyllä *mehästä*; puistelij jo *ihtijään*; myö ku ollaa sitä *kahottun* nin; jolla säis *itekkii* 'ajaneeks

Kp 1: käviñ *kattoop* pesäpallootteluita; *seittemäm* minnuutti; [kala] vei sitten koukun kaikki vei. *paitsi* onkkee; ei ku syöttele 'itelleni ja potkasen [jalkapallossa]; miula on *katon* ne [kalasakset] puukontupessa tuossa; Vilma [koira] ku 'on saanut tuolta *etsinnöistä* [palkintoja]

Kp 2: ne [oksat] jätetään *mehttään*; [isoveli] *ettii* työpaikkaa; [veli] rakentihä tuon -- *katsomo*. jalkapallo*katsomo*; Petrillä oli tuossa *ohassa* nin hiilen, ei kun tuo, rautapalane; tai sitten ne [pyydystetyt kalat] om *metikössä*.

Kaksosten kielessä variantit *tt* ja *ts* lienevät peräisin äidin puhekielestä tai mahdollisesti myös esikouluympäristöstä, sillä äidillä vahva-asteista *tt:tä* on 45 %, sanoissa *seitsemän, etsiä, katsoa* ja *viitsiä*. Heikossa asteessa hänellä pääasiallinen edustus on *t* (79 %); yleiskielen *ts:n* osuus on 13 %, *tt:n* 8 %. Perheen isommilla pojilla aluemurre on säilynyt lähes yksinomaisena, mutta niin, että vanhemmalla pojalla edustus on tyyppiä *ht* : *t*, kun nuoremmalla se on *ht* : *h*. Heikkoasteista varianttia *h* on vanhastaan esiintynyt Pohjois-Karjalan keskiosien murteissa – muissakin asemissa kuin *itse*-vartaloisten verbien *tarvihen*-tyyppisissä taivutusmuodoissa (Kettunen 1940a, 8–9; MA Liperi ja Polvijärvi; Palander 1996, 159–162). Näyttääkin siltä, että heikon asteen *h* ei ole kokonaan katoamassa *t:n* tieltä.

Yleis- ja erikoisgminaatio ovat ilmiöitä, joita itäsuomalaiset itse eivät joko tiedosta tai pidä kovinkaan vältettävinä murteellisuuksina. Jos muodossa on useita murrepiirteitä, vokaalipiirteet yleiskielistyvät herkemmin kuin konsonanttipiirteet, joista varsinkin gminaatio jää usein voimaan (Palander 2008, 346; Räsänen–Palander 2015, 13, 15–16). Yleisgminaatio toteutuu laajalti savolaismurteissa lyhyen painollisen tavun jäljessä, kun yksinäiskonsonanttia seuraa pitkä vokaali tai supistumadiftongi (*pattaaan, sakkeita*; Kettunen 1940b, 6–7, Nahkola 1987, 1, 51). Gminaatiotapaukset on taulukossa 8 luokiteltu neljään kvantiteettiasteeseen: pidentymättömiin yksinäiskonsonantteihin, puolipitkiin konsonantteihin, lyhytalkuisiin gminaattoihin ja täysgminaattoihin. Näille annettujen arvojen 1–4 perusteella idiolektille voidaan määrittää keskimääräinen gminaatioindeksi. Arvot on kerrottu varianttien esiintymismäärillä ja näin saatujen lukujen yhteenlaskettu summa on jaettu tapausten yhteismäärällä.

Yleisgminaatio on Pasiin lapsuudenaikaisessa näytteessä poikkeuksetonta, ja myöhemmällä iälläkin se on ollut ainakin 90-prosenttista. Vuonna 2011 täysgminaattoina edustui 93 % tapauksista ja gminaatioindeksi oli 3,8. Myös kaksospoikien yleisgminaatio on vahvaa: täysgminaattojen osuus on lähes 100 %. Vakiintuneesta gminaatiosta poikkeaa vain yksi esiintymä, jossa pidentyminen on lyhytalkuisen gminaatan mittaista. Jos gminaatio ei toteudu täytenä, se voidaan välttää kokonaan (esim. kp 2:n *Tropiikissa*).

Taulukko 8. Yleis- ja erikoisgemaatioon kvantiteettiasteiden prosenttiosuudet sekä gemaatioindeksit.

Informantti	Yleisgemaatio						Erikoisgemaatio					
	<i>x</i>	<i>x</i> '	<i>x</i> ˘ <i>x</i>	<i>xx</i>	N	ind.	<i>x</i>	<i>x</i> '	<i>x</i> ˘ <i>x</i>	<i>xx</i>	N	ind.
Pasi (1969)	–	–	–	100	118	4,0	93	1	1	5	271	1,2
Kp 1 (2012)	1	–	1	97	74	4,0	19	6	19	56	140	3,1
Kp 2 (2012)	2	–	–	98	44	3,9	21	8	27	44	87	2,9
χ^2	p = 0,341						p < 0,001					

(13) Esimerkkejä yleisgemaatiotapauksista:

Pasi: jotta *soppii* koppii ajamaa; kòqlusta lähteim *pittää*, pitäs *ajjoov* väikka se àoto; sill_ ei suatu' *astuttanneekskaa* [lehmää]; väikka Vuorlahellakkiin ni, ottasiv valokuva

Kp 1: ja *ossaam* myös pannam mado; ei oos skeittilauttaa *ennää*; se [veli] *tasapainottellee* tosi pitkkää; onneks mie *osaaj* jo käyttään niitä [oksasaksia]

Kp 2: tuo *hoppee* mustavärine òn Janin auto; *pikkustakkiil* [liukumäkeä] laskettii; käyttiinj Kuusamon *Tropiikissa*.

Perheen vanhemmilla pojillakin yleisgemaatio on varsin säännöllistä; täysgemaatioon määrät ovat 97 % ja 99 %, ja gemaatioindeksi on kummallakin 3,9. Sen sijaan poikien äiti on hieman yleiskielisempi: täysgemaatioita on 83 % ja gemaatioindeksi 3,5. Vaihtelu on kaikilla kaksihuippuista: konsonantti joko geminoituu täysin tai se jää pidentymättä. Väliasteita ei juuri esiinny. Tämä kehitys on havaittavissa nykyisissä länsimurteissakin, joissa gemaatio tosin on selvästi taantumassa. (Nahkola 1987, 97–100, 105; Nahkola–Saaniolahti 2001, 35–41.)

Itämurteiden erikoisgemaatio voi toteutua pitkän painollisen tai pitkän tai lyhyen painottoman tavun jäljessä, kun konsonanttia seuraa pitkä vokaali tai supistumadiftongi (*käymmään*, *hañkeen*, *porkkannoo*, *kappalleita*; Turunen 1959, 190–191). Konsonantti voi joskus pidentyä myös sivupainollisen alkuperäisen diftongin edellä (*saksallàene*, *vasikkòeta*; Palander 1987b: 133–146). Erikoisgemaatio on horjuvampi ilmiö kuin yleisgemaatio eikä ole millään alueella johtanut säännöllisesti täyteen gemaatioon. Vahvimmillaan ilmiö on Pohjois-Karjalassa. (Palander mts. 50–53.)

Erikoisgemaatio on Enonkosken murteessa heikkoa, kuten Savonlinnan seudun pohjoismurteissa muutenkin; alueen eteläosissa äänne muutos on vasta aluillaan (Palander 1987b, 51–53; 1996, 278–279). Seitsenvuotiaalla Pasilla vain 7 % gemaatioon ehdot täyttävistä konsonanteista on ollut jossain määrin pidentyneitä, eikä tilanne ole juuri muuttunut runsaan 40 vuoden aikana: gemaatioindeksi on vaihdellut 1,1–1,2, ja vuonna 2011 se on 1,2. Pohjois-Karjalassa syntyneillä kaksospojilla sitä vastoin erikoisgemaatio on vahvaa ja indeksit ovat 3:n tienoilla. Täytenä gemaatioita kp 1:llä edustuu jo yli puolet tapauksista, kp 2:lla yli 40 %. Väliasteita on yhteensä 25–35 % ja pidentymättömiä konsonantteja noin 20 %.

(14) Esimerkkejä erikoisgemmaatiotapauksista:

Pasi: *oŋ katiskõitakii*; va oom mie nähny. *ainakkii*; jotta *valamiiks* tulis kuvat *justtiin*

Kp 1: *lappssii* vähäsen ja *aikkuissii* vähän [onkikisoissa]; käsilä ja jaloila *potkkii* samoin [mäyrää uiva]; Vilma [= koira] mäni *Helsiŋkkiiŋ* kõiranäyttellyyn. ja *kamppaajaa*; mie oon käynym myös *turnauksissakkii*

Kp 2: ov *varmmaaŋ* käyty yölä tässä pihassa; ei *mitenkkääm* mie jatkoiv vaam pelliä; Petristä on tullul *levyseppähitsaaja*; tuohon *kenkkään* ni ei tullum mittäjä jälkkee.

Poikien kasvuympäristö (äidin puolen perheenjäsenet, ikätoverit ja lähiseudun asukkaat) on toiminut vahvana mallin antajana erikoisgemmaation omaksumisessa, johon näköjään isän idiolektin vaikutus ei ole ulottunut. Äidin gemmaatioindeksi on 2,0, perheen vanhimman pojan 2,9 ja toiseksi vanhimman 1,7. Ikäerot näyttäisivät merkitsevän sitä, että gemmaatio vahvistuu edelleen (myös Pajarinen 1995, 67–68), mutta tultuaan tiedostetuksi muutos voi hidastua tai jopa taantua (Ikäheimonen 2012, 47–49). Kaikissa asemissa gemmaatio ei koskaan edenne täysgemmaattaan asti: sivupainollisen tavun alkuun, etenäkään alkuperäisen diftongin etiseen konsonanttiin gemmaatio ei näytä juuri tarttuvan: *rikkonaise*, *porukoille* (pka 1); *oŋkaloissa*, *jättiläinen* (pka 2).

Kp 2:lla erikoisgemmaatio esiintyy kerran analogisena sellaisessa muodossa, jossa konsonanttia seuraa painottoman tavun alkuperäinen diftongi: *empä seŋ kummemmi* *oot tehny* *muuta*. *vasaralla*. *enkä nauloilla*. Vanhastaan Pohjois-Karjalan murteissa alkuuperäisen diftongin *i* on tässä asemassa kadonnut (*nàulolla* ~ *nàulolla*), joten muoto ei ole mahdollistanut erikoisgemmaatiota. Yleiskielistyminen voi siis puhujan kielitajussa johdattaa alkuperäisen ja supistumadiftongin eron hämärtymiseen.

5. Morfologisia piirteitä

Muoto-opillisista piirteistä monet esiintyvät juoksevassa puheessa harvoin. Vähäistenkin esiintymien pohjalta voidaan kuitenkin saada vihjeitä siitä, mihin suuntaan piirteiden kehitys on menossa.

Persoonapronomineista esiintymiä on eniten yksikön 1. persoonasta, 2. persoonasta jo vähemmän. Yksikön 3. persoonan pronominia (*hään* ~ *hiän*) ei esiinny kenelläkään seitsenvuotiaista, vaan sen sijasta käytetään pronominia *se*, esim. *en tiijät tulleeks se* [tyttö] *samalel luokalem mutta sammaaŋ kõulluun* (kp 1). Pronomini *hään* ~ *hän* ilmaantuu Pasiin näytteisiin vasta parinkymmenen vuoden iässä (Palander 2005, 129–131).

Yksikön 1. persoonan pronomini vaihtelee asuissa *mie* ~ *minä* ~ *mä*, mutta 2. persoonassa *sie* on ainoa variantti. Kp 1:n runsaat *sie*-esiintymät johtuvat vaihtoehtokysymyksestä *tii(j)ät sie mitä*, jonka rooli keskustelussa on toimia uutisen perillemenoaa varmistavana esikysymyksenä (ISK § 1218; taulukko 9).

Taulukko 9. Yksikön 1. ja 2. persoonan pronominiin perusmuodot (%).

Informantti	<i>mie</i>	<i>minä</i>	<i>mä</i>	N	<i>sie</i>	<i>sinä</i>	N
Pasi (1969)	100	–	–	48	100	–	4
Kp 1 (2012)	96	2	2	59	100	–	33
Kp 2 (2012)	86	14	–	21	–	–	–
χ^2	p = 0,019						

Yksikön 1. ja 2. persoonan pronomineissa neljä vuosikymmentä ei ole paljoakaan muuttanut edustusta: *mie* ja *sie* ovat lähes yksinomaisia 2010-luvun lapsillakin. *Mie*, *sie*-variantit ovat Liperin seurueutkimusten mukaan vahvistaneet asemaansa nuorten kielessä (Pajarinen 1995, 41–42; Ikäheimonen 2012, 71–75). Myös niiden alueellinen levikki on laajentunut: kun ennen viime sotia *mie*, *sie*-aluetta Pohjois-Karjalassa olivat vain maakunnan eteläosat suunnilleen Joensuun korkeudelle asti (Kettunen 1940a, 112), viime vuosikymmeninä näistä varianteista on havaintoja jo niinkin pohjoisessa kuin Juuassa (Tanskanen 2005, 89–91, 93) ja Lieksassa (Jämsä 2007, 55–59). *Mie* ja *sie* ovatkin tätä nykyä eläviä ja yleistyviä puhekielen piirteitä, joihin Mantilan mukaan (2004, 328–329, 332–333) yhdistyy ”myönteinen maalaisuus”.

(15)

Pasi: *mie* löysi sit sev viitakkeem mut; out *sie*, out *sie* lar- rannala oη känyk kyllä tuo tyttö

Kp 1: tii(ät *sie* mitä muuta *mie* ossaa; ootaham *mie* käyn sem mittari; *min*_oo katkonuh heinnii; [tunnetko *sie* paljo kasvi,a?] em *mä* paljoo

Kp 2: em *miekkään* tiijā ’oikkei; em *minä* ossoop päätelläs sitä; voim *minä* silleηkkin tuurata ’iskkää.

Perheen vanhemmat pojat samoin kuin Pasi vuonna 2011 ovat täysin *mie*, *sie*-varianttien käyttäjiä; poikien äidillä *minä*-asuista yks. 1. persoonan pronominia on 10 %:n verran. *Minä*- ja *sinä*-pronominiin harvat obliikvisijamuodot noudattelevat savolaisalueen itäosille tyypillistä taivutusta (*mie* : *miun* : *miu(l)la* : *minnuu*). *Mu*-, *su*-vartaloisia ulkopai-kallissijamuotoja (*mulla*, *mulle*), joita on ollut jo vanhastaan aina savolaiskiilasta Pohjois-Karjalaan ulottuvalla savolaisalueella (Mielikäinen 1991, 14–16), seitsenvuotiaalla Pasilla esiintyy muutamia, mutta kaksospojilla – kuten vanhemmilla pojillakaan – ei yhtään. *Mu*-vartaloisista ulkopai-kallissijoista on Pasin puolison näytteessä kolme allatiivitapausta (*mulle**), mutta hänelläkin *miu*-vartaloiset muodot ovat enemmistönä. Pasin idiolektissa *mu*-, *su*-vartaloisia ulkopai-kallissijoja on v. 2011 vajaat 20 %, mikä osoittaa, että hänellä koko persoonapronominiin taivutus on pysynyt lapsuudesta asti lähes samana.

Monikolliset persoonapronomininit, joista on vain yksittäisiä esimerkkejä, ovat niin Pasilla kuin hänen pojillaankin pelkästään *myö*, *työ*-asuisia:

(16)

Pasi: *myö* ollaav vietyt toḡseel lampiir raktorila [vene]; *työ* olitta peränurkassa

Kp 1: ootaham *mie* käyn sem mittari. mitä, millä *myö* mitattii; se yks ahvenη kum *myö* oηñittiin

Kp 2: tuonek kum *myö* käyttiin kattomassa jalkkista [’jalkapalloa’]; *myö* ollaan käyty Egyptissä Saarella.

Edustus on sama myös perheen vanhemmilla pojilla; poikien äidin haastattelussa 14:stä monikon persoonapronominien nominatiivimuodosta 2 on yleiskielisessä asussa (*he sitte ’itel laittelleevät ja levittelleevät sen* [ruoan]).

kin-liitepartikkelissa on sekä Savonlinnan seudun että Pohjois-Karjalan murteissa ollut jo vanhastaan variaatiota. Yleisin vastine on ollut vahva-asteinen pitkävokaalinen, loppukahdenteinen *-kii^x* (*sielläk^xkii^x*, *meijänk^xkii^x*), jonka rinnalla on tavattu myös lyhytvokaalista asua *-ki^x* (*mèiläki^x*). (Mäkelä 1993, 104–107; Palander 1996, 267–269.) Liitteen pitkä vokaali on yleistynyt heikkoasteisista tapauksista, joissa suffiksia on edeltänyt *-i* (**oli + yik > olii^x > ollii^x*). Heikkoasteinen suffiksi on synnyttänyt toisenkin analogisen muutoksen: sananloppuisen konsonantin geminoitumisen (*onnii^x*, *kalattii^x*, *läkssi^x*). Vanhinta geminaatio lienee ollut *n*-loppuisissa muodoissa (**on + gik > onni^x >> onnii^x*), mutta myöhemmin geminaatio on levinnyt myös muihin alkuperäisiin tai sekundaareihin loppukonsonantteihin. (Mielikäinen 1981, 180–184; vrt. Mäkelä mts. 123, 126–131.) Vokaaliloppuisissa muodoissa heikkoasteinen liite on voinut edustua paitsi *-i^x*-asuisena, myös loppuvokaalin pidennyksenä, etenkin *a-* ja *ä-*loppuisissa muodoissa (*pòikai^x ~ pòikaa^x*, *mèillää^x*; Mäkelä mts. 104–107; Turunen 1959, 64, 66; Palander 1996, 269, 271).

kin-liite on Pasiin varhaisimmassa haastattelussa enimmäkseen *-kii^x*-asuisen. Joukossa on myös vahva-asteisia lyhyen *i:n* sisältäviä liitteitä, mutta nekin ovat loppukahdenteisia. Kolmannes liitepartikkeleista on *k:*ttomia. Sukupolvien ero näkyy siinä, että kaksospoikien kielessä noin 90 % liitteistä on *-kii^x ~ -kiin*-tyyppisiä. Analoginen, loppukonsonantin geminoiva liite esiintyy vain kerran kp 1:llä (*karpalottii*). *mèillää^x*-tyyppisiä heikkoasteisia muotoja ei nuoremman sukupolven kielessä näyttäisi enää esiintyvän. (Taulukko 10.)

Taulukko 10. *kin*-liitteen edustus (%).

Informantti	<i>-kii^x ~ -kiin</i>	<i>-ki^x ~ -kin</i>	<i>-(C)i(i)^x ~ -V^x</i>	N
Pasi (1969)	60	7	33	75
Kp 1 (2012)	92	–	8	12
Kp 2 (2012)	89	11	–	9
χ^2	p = 0,075			

(17)

Pasi: *myö* ollaan köiteltu ’äena *katiskoilakkiim* mut; kul *loppukir* risukoimine; nyt *kissuutettaanniis* [= kuljetetaankin] sillom pòes van ku, loppuu kòulu; ol se *viellää* ’isompi

Kp 1: on kesäloma *vieläkkii*; tuohom meinas tullah haava. ja siinä *onk^xkiim* pikkune; ossoom myös, *karpalottii* ja sitten ossaam myös, puolukat [tunnistaa]

Kp 2: mut *ainak^xi* supi, a on; laskettiin [vesiliukumäkeä]. aika *montak^xkiin* kerätaa; voim minä *silleenkk^xin* [!] tuurata ’iskkää.

Pitkävokaaliset *-kii^x ~ -kiin* -liitteet ovat enemmistönä myös perheen vanhemmilla pojilla (94 ja 89 %) ja poikien äidillä (85 %).

n-loppuisuus vahva-asteisissa *kin*-liitteissä selittyy yleiskielen vaikutuksesta. Vanhassa murteessa *-n*:lliset liitteet ovat savolaismurteiden itäosissa olleet harvinaisia (Mäkelä 1993, 105, 107), ja Pasinkin varhaisimmasta näytteestä varmat *n*-loppuiset muodot puuttuvat kokonaan. Myöhemminkin *-n*:lliset muodot ovat satunnaisia (3 % vuoden 1981 näytteessä ja 6 % vuonna 2011). Sen sijaan kaksospoikien puhekieleen *-n*:lliset variantit jo kuuluvat: kp 1:llä niitä on 33 % ja kp 2:lla 22 % tapauksista. *n*-loppuisuus on selvästi nuoren polven piirre: vanhemmilla pojilla *n*:llisten osuus kaikista *-kin*-liitteen esiintymistä on 16 % ja 24 %. Poikien äidillä vastaava luku on 6 %.

Nominien taivutuksessa **loi-monikko** on nopeasti väistymässä nuorilta itäsuomalaisilta. Seitsenvuotiaalla Pasilla *loi*-tunnus toteutui puolessa mahdollisia tapauksia (esim. *verkkoloila, kilepa, ajokärrilöistä*) mutta kolme vuosikymmentä myöhemmin enää vajaassa 30 prosentissa; tosin *loi*-tunnuksen mahdollistavia muotoja näytteissä on harvakseltaan (Palander 2005, 155–158). Pasin kaksospoikien kielessä *loi*-monikkoa ei näyttäisi enää esiintyvän, vaan on siirrytty suoraan yleiskielisiin monikkomuotoihin:

(18)

Kp 1: mie syöttelej ja vetelem *maaleja*; mie en tykkääm *madoista*

Kp 2: semmošsii, (kalave-) *syöttejä*; miulapa karvalippis on – ja toppahousuja ja *haalareita*; illalla niitä [jäniksiä] oṅ kuṅ katoitaa iskä *autov valoilla*.

loi-monikko ei kuulu myöskään vanhempien poikien kieleen, ja perheen äidinkin haastattelussa se esiintyy ainoastaan kahdesti, muodossa *kaveriloila*.

Aktiivin 2. partisiipissa ovat sekä Savonlinnan seudulla että Pohjois-Karjalassa olleet vallalla essiivimuotoiset (*anta(n)na*) ja toisaalta *-nU^x*-loppuiset (*antanu^x*) variantit. Vanhastaan erityisesti Pohjois-Karjalassa on käytetty myös *-nUt*-tunnusta (*antanut, ollut*) ja imperfektin kieltomuodoissa sisäheittoista *-nt*-varianttia (*ei tient, ei antant*). (Kettunen 1940a, 32; Mielikäinen 1978, 103, 109, 112; Väyrynen 1995; Palander 1996, 340–346.) Jo Pasin lapsuudenajan kielessä savolaiset essiivimuodot ovat olleet selvänä vähemmistönä (vain 25 % muodoista) ja valtaedustuksena on ollut loppukahdenteinen *-nU^x*-variantti (74 %). Seuraavalla sukupolvella muutos on edennyt niin, että *-nU^x*-loppuiset muodot ovat jo lähes yksinomaisia. (Taulukko 11.)

Taulukko 11. Aktiivin 2. partisiippi liittomuodoissa ja kielteisessä imperfektissä (%).

Informantti	<i>tullu(n)na</i>	<i>tullut</i>	<i>tullu^x</i>	N
Pasi (1969)	25	1	74	152
Kp 1 (2012)	5	–	95	38
Kp 2 (2012)	–	–	100	20
χ^2	p = 0,007			

(19)

Pasi: savotassaham mie oo *ajannakkii*; rannala on *käynyk* kyllä tuo tyttö;
Puakkunallaa ois *ollut* metrii pitemp matka

Kp 1: mie oisin *onkina* sillä Säuliv virvelillä; [isä] ei *katkonu* 'ei muistanuk katkoos
siitä; oom mie *testannus* sillä pari kerttaa

Kp 2: ei *vuotanuv* verta; ois vaan *heittänyyp* pihale; mie oon *opetelluj* j
luistelleenkkii; empä sen kummemmi 'oot *tehny* muuta.

Pohjois-Karjalassa ja Pohjois-Savossa essiivipartisiipeja voi edelleen kuulla varsinkin keski-ikäisillä ja heitä vanhemmilla (esim. Ikäheimonen 2012, 22–24; Kukkonen 2002, 80–81). Pasi idiolektissa essiivipartisiipit ovat olleet satunnaisia kouluiästä lähtien, mutta välttämättä ne eivät ole hänen kielestään kokonaan katoamassa. Vuoden 2011 haastattelussa *ollu(n)na, tainna, siirtynä* -muotoja on nimittäin vielä 6 %. Pasi puolison samoin kuin perheen vanhempien poikien kielestä essiivipartisiipit puuttuvat kokonaan. Piirteen väistyminen on ollut näkyvissä jo Pasi vanhempien kielessä, jossa sen osuus on ollut alle 20 % (Palander 2005, 162).

6. Uuden sukupolven savolaismurre

Savolaismurteisten lasten puhekieli on tämän tutkimuksen valossa muuttunut 43 vuodessa ratkaisevasti. Tutkimuksessa on tarkasteltu Pasi ja hänen kaksospoikiensa kielestä kaikkiaan 24:ää äänne- ja muoto-opillista piirrettä, ja tilastollisesti merkitsevä, useimmiten jopa erittäin merkitsevä ero on voitu osoittaa kaikista laskennan mahdollistavista piirteistä paitsi yleisgemaatiosta ja *kin*-liitteestä. Esiintymien vähäisyyden vuoksi erojen merkitsevyyttä ei ole voitu määrittää *OA*- ja *UA*-yhtymistä, *ts*-yhtymästä eikä monikollisista persoonapronomineista. Tilastollinen merkitsevyys ei tosin sellaisenaan kerro, onko muutos meneillään; sillä voidaan vain eksaktisti osoittaa, milloin erot ovat niin selvät, että todennäköisyys sattuman vaikutukselle on hyvin pieni.

Savolaisuudet ovat väistymässä erityisesti vokaalipiirteistä: *aa:n* ja *ää:n* diftongiutumisen (*mua, piä*) ja siitä seurannut monoftongiutumisen (*ruokoo, leipee*) on ollut Pasilla lähes säännöllistä, mutta tilanne on kääntynyt hänen pojillaan päinvastaiseksi, eli nykylapsilla diftongiutumattomuus alkaa olla poikkeuksetonta. Myös svaavokaalit (*kylymä, heleppo*) ja *e:n* labiaalistuneisuus (*tulloo, lähtöö*), jotka kuuluivat Pasi murteeseen 96- ja 100-prosenttisesti, ovat seuraavalta sukupolvelta käytännössä jo väistyneet. Itäsuomalainen *männä*-verbi ja *i:n* loppuheitto ovat vielä kaksosten kielessä olemassa, mutta näissäkin piirteissä on nähtävissä huomattavaa yleiskielistymistä verrattuna Pasi murteeseen. *i:n* loppuheitto on kaksosilla rajoittunut enimmäkseen *s:n* jälkeisiin tapauksiin (*hyppäs*), kun se Pasilla esiintyi muidenkin konsonanttien jäljessä. *A*-loppuisissa vokaaliyhtymissä on odotetustikin aluemurteesta johtuvia eroja: Savonlinnan seudun *korkii, maituu* -tyyppiset muodot kuuluivat vain Pasi kieleen. Pohjois-Karjalan murteille ominaiset *korkee, maitoo, lintuu* -muodot ovat kaksosilla täysin murteenmukaisia; yleiskielistyminen näkyy vain *iA*-yhtymässä, jossa monikon partitiiviin on ilmaantunut *pelejä*-tyyppisiä muotoja

(pro *peljä* ~ *pelilöitä*). Muuten *iA*-yhtymässäkin assimilaatio on säilynyttä yhtymää vahvempi edustus. Supistumaverbien yks. 3. persoonassa pohjoiskarjalaisia *osovvaa*, *kerkijää* -muotoja ei näyttäisi esiintyvän enää kaksospoikien kielessä.

Monet konsonanttipiirteet ovat sen sijaan säilyneet uudella sukupolvella hyvin. *t:n* heikon asteen vastineet ovat Pasin pojilla murteellisia 80–90-prosenttisesti. Yleisgemiinaatio on lähes säännöllistä, ja erikoisgemiinaatioasemassa olevista konsonanteista pidentyneitä on noin 80 % – tästä piirteestähän Pasilla on ollut vain satunnaisia esiintymiä. *ts*-yhtymä näyttää uudella sukupolvella osittain yleiskielistyvän, ja osin mukaan on tulossa länsimurteinen *tt*-edustus (*kattoo*). Vahva-asteinen *ht* (*mehtä*) on väistymässä, ja heikossa asteessa vallalla on *t* (*metikössä*). Konsonanttien liudennus on kadonnut.

Käsitellyistä muoto-opillisista murrepiirteistä parhaiten asemansa ovat säilyttäneet persoonapronominit *mie*, *sie* ja *myö*, *työ*, *hyö*. *kin*-liitepartikkeliin on vakiintumassa vahva-asteinen *kii^x*-variantti (*vieläkki^x*), jonka rinnalla uusi sukupolvi käyttää myös *n*-loppuisia muotoja (*varsinkiin*). *kt*-omat vastineet, heikkoasteiset (*meillä^x*) tai loppukonsonantin analogisesti kahdentavat liitteet (*pojatti^x*), ovat katoamassa. *loi*-monikkoo ei enää uuden sukupolven näytteissä esiinny ja vain satunnainen on essiivipartisiippi (*tullu(n)na*).

Sukupolvien välisten kielellisten erojen on perinteisesti katsottu johtuvan siitä, että lapset muuttavat vanhemmiltaan oppimaansa kielen järjestelmää, generativistisen tulokinnan mukaan järjestävät omaksumansa kieliopin sääntöjä uudelleen. Tätä muunte-lua, restrukturaatiota, tapahtuu useita kertoja lapsen varttuessa. (Weinreich ym. 1968, 144–147.) Vanhempien kielellinen malli on vahva alle kouluikäisillä lapsilla, mutta viimeistään koulun aloitettuaan lapset alkavat verkostoitua ikätovereidensa kanssa ja omak-sua kielellisiä käytänteitä heiltä. Tässä vaiheessa ikätoverit ja hieman vanhemmat lapset alkavat vaikuttaa kieleen enemmän kuin äiti ja isä. (Kerswill 1996, 184, 190–196; Eckert 1998, 162; Chambers 2013 [2009], 170.)

Pasin kaksospoikien puhekieleen on omassa perhepiirissä eniten ollut vaikutusta äidillä ja vanhemmilla veljillä. Useissa piirteissä muutoksen suunta on jo selvästi näky-vissä näillä kolmella perheenjäsenellä, yleensä vielä niin, että perheen noin 20-vuotiaat pojat ovat yleiskielisempiä kuin äiti. Kaksosten kieleen on ehkä tullut vaikutteita myös perhepäivähoitajilta ja esikoulun työntekijöiltä. Voi lisäksi olettaa, että ikätovereiden ja isojen veljien ystäväverkoston kieli on toiminut esikuvana. Isältä Savonlinnan seudun suppea-alaiset piirteet eivät näytä siirtyneen pojille, mutta luonnollisesti murteellisuudet, jotka ovat säilyneet hyvin niin Itä-Savossa kuin Pohjois-Karjalassakin, saavat tukea myös isän idiolektista. Kokonaisuutena kaksosten murrepiirteiden säilyneisyysjärjestys noudat-telee paljolti Pohjois-Karjalan keskiosia edustavan Liperin murteen seuraututkimuksen tuloksia (Ikäheimonen 2012, 85–91).

Pasin lähtöperheen murteen näennäisaikatutkimuksella pystyttiin jo ennustamaan, että puhekieli muuttuu sukupolvien taitteessa eräiltä osin harppauksellisesti (Palander 2005, 269–276). Vaikka yhdessä perheessä sukupolvien erot ovat porrasmaiset, puhe-yhteisön kannalta kyse on kuitenkin sukupolvien muodostamasta muutosjatkumosta (Weinreich ym. 1968, 114). Tähän muutokseen sisältyy myös idiolektin vähittäinen muuttuminen elämän aikana. Siinäkin on nopean ja hitaan kehityksen vaiheita: Pasin

idiolektissa selvimmät muutokset näkyvät koulun aloittamisen ja armeija-ajan jälkeen. Myöhemmälläkin iällä vähittäistä muutosta yleiskielen tai eräissä piirteissä laajalevikkisemmän itäsuomalaisen edustuksen suuntaan on havaittavissa. (Palander mts. 254–263.)

Dramaattisimmat erot seitsenvuotiaan Pasin ja hänen samanikäisten poikiensa kielen välillä ovat jopa yli 95 prosenttiyksikön suuruisia, eli käytännössä variantti on kokonaan vaihtunut. Ennen nykyaikaa vastaavanlaisia eroja sukupolvien välillä tuskin on ollut. Näyttääkin siltä, että kasvavan polven itäistä savolaismurretta tulevat kannattelemaan muuttamat konsonantti-ilmiot (kuten geminaatio ja *t:n* heikon asteen vastineet) ja muotopiirteet (esim. *mie*, *sie* -pronominit ja *kit^x*-liitepartikkeli). Sen sijaan useissa vokaalipiirteissä ollaan siirtymässä eteläsuomalaisiin variantteihin (diftongiutumattomuus, *A*-loppuisten yhtymien assimilaatioasut, svaattomuus ja labiaalustumattomuus). Savolaisuus siis muuttuu, mutta edelleen murteen ominaisväri on tunnistettavissa. Radikaalinkin yleiskielistymisen jälkeen savolaismurteiden puhujan voinee erottaa myös prosodisten vihjeiden perusteella, kuten 2. tavun lyhyen vokaalin puolipituudesta (Pajarinen 1995, 101–104; Romppainen 2010), takaisesta ääntämisestä (Mielikäinen–Palander 2014, 216) sekä intonaatiosta ja puheen rytmistä. ”Viäntäminen” ei enää tulevilla sukupolvilla ole hallitsevin savolaisuuden tunnusmerkki.

Lähteet

Aineistolähteet

Suomen kielen nauhoitearkiston äänitteitä 5 t (Enonkoski SKNA 8252, 11922, 13876, 14922 ja 15970). Kotimaisten kielten keskus, Helsinki.
Omia äänitteitä 7 t 25 min (Enonkoski–Pohjois-Karjala).

Kirjallisuus

- BOBERG, CHARLES 2004: Real and apparent time in language change: Late adoption of Montreal English. *American Speech* 79:3, 250–269.
- CEDERGREN, HENRIETTA 1988: The spread of language change: Verifying inferences of linguistic diffusion. PETER H. LOWENBERG (toim.): *Language spread and language policy: issues, implications, and case studies*, 45–60. Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics 1987. Georgetown University Press, Washington, DC.
- CHAMBERS, J. K. 2013 [2009]: *Sociolinguistic theory. Linguistic variation and its social significance*. Wiley-Blackwell, West Sussex.
- ECKERT, PENELOPE 1998: Age as a sociolinguistic variable: New perspectives on variation studies. FLORIAN COULMAS (toim.): *The handbook of sociolinguistics*, 151–167. Blackwell Publishers, Malden.
- FORSBERG, HANNELE 1988: *Pohjois-Karjalan murrenäytteitä*. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, Joensuu.
- HYVÄRINEN, TERTTU 1999: *Kiihtelysvaaran murteen muuttuminen sadan vuoden aikana*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli, Joensuun yliopisto.
- IKÄHEIMONEN, SUVI 2012: *Liperin murre vuosina 1990 ja 2000. Idiolekteittaisten muutosten tarkastelua reaaliajassa*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli, Itä-Suomen yliopisto.
- ISK = HAKULINEN, AULI - VILKUNA, MARIA - KORHONEN, RIITTA - KOIVISTO, VESA - HEINONEN, TARJA RIITTA - ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. 2. painos. SKST 950. SKS, Helsinki.
- JÄMSÄ, PETRA 2007: *Kouluikäisten lieksalaisten puhekielen piirteitä*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli, Joensuun yliopisto.

- KERSWILL, PAUL 1996: Children, adolescents, and language change. *Language Variation and Change* 8, 177–202.
- KETTUNEN, LAURI 1940a: *Suomen murteet III A. Murrekartasto*. SKST 118. SKS, Helsinki.
- 1940b: *Suomen murteet III B. Selytyksiä murrekartastoon*. SKST 118. SKS, Helsinki.
- KEY, JAMES 1997: Chi square. Research Design in Occupational Education. Oklahoma State University. <http://www.okstate.edu/ag/agedcm4h/academic/aged5980a/5980/newpage28.htm>, luettu 9.3.2016.
- KUKKONEN, SARI 2002: *Lapinlahden murteen muuttumisesta*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli, Jyväskylän yliopisto.
- KURKI, TOMMI 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. SKST 1036. SKS, Helsinki.
- LABOV, WILLIAM 1995: *Principles of linguistic change. Volume 1: Internal factors*. Language in Society 20. Blackwell, Oxford.
- MA = Muoto-opin arkiston kokoelmat. Kotimaisten kielten keskus ja Helsingin yliopisto. Helsinki.
- MANTILA, HARRI 2004: Murre ja identiteetti. *Virittäjä* 108, 322–346.
- MIELIKÄINEN, AILA 1978: Aktiivin II partisiippi Etelä-Savon murteissa. *Virittäjä* 82, 101–121.
- 1981: *Etelä-Savon murteiden äännehistoria I. Konsonantit*. SKST 375. SKS, Helsinki.
- 1991: *Murteiden murros. Levikkikarttoja nykypuhekielen piirteistä*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja 36.
- MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Suomi 203. SKS, Helsinki.
- MUSTANOJA, LIISA 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatu tutkimus Tampereen puhekielestä*. Acta Universitatis Tampereensis 1605. Tampereen yliopisto, Tampere.
- MÄKELÄ, MATTI 1993: *Suomen murteiden kin ja kaan, kään -liitteet. Morfologia ja leksikko*. SKST 591. SKS, Helsinki.
- NAHKOLA, KARI 1987: *Yleisgemmaatio. Ääntenmuutoksen synty ja vaiheet kielisysteemissä erityisesti Tampereen seudun hämäläismurteiden kannalta*. SKST 457. SKS, Helsinki.
- NAHKOLA, KARI – SAANILAHTI, MARJA 2001: *Kymmenen vuotta myöhemmin. Seuruututkimus kielenmuutosten etenemisestä yksilön kielessä ja puheyhteisössä*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 68.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN, MARJA-LEENA 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohтия murteenseuruuhankkeen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 133. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- NUPPONEN, ANNE-MARIA 2011: *”Savon murre” savolaiskorvin. Kansa murteen havainnoijana*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology 11. Joensuu: University of Eastern Finland.
- OJANSUU, HEIKKI 1908: Kansa murrehavaintojen tekijänä. *Virittäjä* 12, 9–13.
- PAJARINEN, JAANA 1995: *Liperin murre vuonna 1990. Muuttuuko Kivenpyörittäjienkin kieli?* Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli, Helsingin yliopisto.
- PALANDER, MARJATTA 1987a: *aa:n ja ää:n diftongiutuneisuus sekä e:n labialisatio nykysavossa*. KARI NAHKOLA (toim.): *Kirjoituksia kansanmurteista ja kirjakiielestä*, 21–60. Folia fennistica & linguistica. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 14.
- 1987b: *Suomen itämurteiden erikoisgemmaatio*. SKST 455. SKS, Helsinki.
- 1996: *Vaihtelu Savonlinnan seudun välimurteissa*. SKST 648. SKS, Helsinki.
- 2005: *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Suomi 191. SKS, Helsinki.
- 2008: *Itäsuomalaisten murrepiirteiden muodonsisäinen väistymishierarkia*. *Virittäjä* 112, 322–354.
- PALANDER, MARJATTA – KONTKANEN, LEA 2012: *Ilomantsilaisnuoret kotimurteensa merkittävöinä. SEPPÖ KNUUTTILA, HELMI JÄRVILUOMA, ANNE LOGRÉN ja RISTO TURUNEN (toim.): Syrjäseudun idea. Kulttuurianalyysijä Ilomantsista*, 122–136. SKST 1384. SKS, Helsinki.
- PINOLA, KATI 1997: *Svaa-vokaali*. SEIJA MAKKONEN ja HARRI MANTILA (toim.): *Pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio*, 59–66. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 8. Oulun yliopisto, Oulu.

- ROMPPANEN, MERI 2010: *Toisen tavun vokaalin puolipituus viiden liperiläisnuoren puheessa*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli, Itä-Suomen yliopisto
- RÄSÄNEN, MAARET 2013: *Pohjoiskarjalaisten käsityksiä muodonsisäisistä murrepiirteistä*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli, Itä-Suomen yliopisto.
- RÄSÄNEN, MAARET – PALANDER, MARJATTA 2015: Kansandialektologinen testi murrepiirteiden keskinäisestä murteellisuusjärjestyksestä. *Virittäjä* 119, 4–33.
- SALMI, SANNA 2013: Semmosia ja tämmösiä – *Jälkitavujen A-loppuiset vokaaliyhymät tamperelaisnuorten puhekielessä*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli, Tampereen yliopisto.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TAGLIAMONTE, SALI A. – D'ARCY, ALEXANDRA 2009: Peaks beyond phonology: adolescence, incrementation, and language change. *Language* 85:1, 58–108.
- TANSKANEN, PIRJO 2005: *Seuruututkimus juukalaisnuorten puhekielen muuttumisesta*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli, Joensuun yliopisto.
- TURUNEN, AIMO 1959: *Itäisten savolaismurteiden äännehistoria*. SKST 253. SKS, Helsinki.
- VÄYRYNEN, IRIS 1995: *Aktiivin 2. partisippi Pohjois-Karjalan murteissa. Yksiköllisen nominatiivi- ja esivimuotoisen partisippiin tarkastelua*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kieli, Joensuun yliopisto.
- WAGNER, SUZANNE EVANS – SANKOFF, GILLIAN 2011: Age grading as the Montréal French inflected future. *Language Variation and Change* 23:3, 275–313.
- WEINREICH, URIEL – LABOV, WILLIAM – HERZOG, MARVIN I. 1968: Empirical foundations for a theory of language change. W. P. LEHMANN ja YAKOV MALKIEL (toim.): *Directions for historical linguistics. A symposium*, 95–195. University of Texas Press, London.

MARJATTA PALANDER: Change in the Finnish Savo dialects: the spoken language of the 7-year-olds of two generations

In this article, the spoken language of a father and his twin sons is studied based on samples that were recorded when the informants were 7 years old. The father was interviewed in 1969, and the interviews of the twins were recorded in 2012. The home dialect of the father belongs to the dialects of the Savonlinna region, but the twins were born in the neighboring dialect area of North Karelia; the father moved to North Karelia in the beginning of 2000s. The dialects of the two areas are quite similar to each other, and both are included in the Savo dialect group.

The study considers twenty-four typical phonological and morphological features of Savo dialects. The father's idiolect preserved many features of his dialect fully or nearly completely, while the boys' idiolects showed dramatic standardization, especially in the vowel phenomena.

The spoken language of the twins reflects a general development in the eastern Savo dialects. The dialectal variants in vowel features, such as diphthongization, labialization, and the schwa-vowel, are being dropped among young speakers. In contrast, many consonant features of the dialects, such as primary gemination, secondary gemination, and the weak gradation variants of *t* and *ts*, survive better. Among the morphological phenomena, the eastern Finnish personal pronouns are well preserved.

This research is a part of a follow-up study, in which the spoken language of the members of one family will be recorded at regular intervals in order to detect changes in idiolect over a lifetime.

Marjatta Palander
marjatta.palander@uef.fi
Itä-Suomen yliopisto, Suomen kieli, PL 111
80101 Joensuu